

die laatsten allen Nederlanders of Indische Nederlanders¹ – ook hier kregen de inheemse Knil-militairen de gelegenheid, het kamp te verlaten. Dat kamp was eerst gevestigd in de infanteriekazerne en de vroegere Kweekschool voor Inlandse Schepelingen te Makassar², later, nl. van juli '44 af, in een inheemse *kampong* die niet ver van Makassar midden in een door malaria en andere ziekten geteisterd gebied lag. Een kleine groep gevangenen was bevoorrecht: vijf-en-twintig talenkenners die enkele Japanners mochten bijstaan bij hun studie van het *adat*-recht op Celebes; de overigen hadden een hard bestaan. Op geringe rantsoenen moesten zij zwaar, soms vernederend werk doen: straten vegen, stenen kloppen, kolen lossen, later geschutstellingen en munitie-opslagplaatsen aanleggen. Er werd vaak en hard gestraft. Soms moesten krijgsgevangenen, ook officieren, elkáár mishandelen, soms sloegen de Japanners zelf. 'Recordhouder' werd hier in oktober '42 een Amerikaanse militair die 238 stokslagen doorstond zonder ineen te zakken.

Een aantal krijgsgevangenen is in Makassar door de Japanners van het leven beroofd wegens pogingen om te vluchten: in juli '42 drie Knil-militairen en tien Amerikanen³, in september twee Knil-militairen en een marineman. Allen zijn onthoofd.

Er zijn nadien te Makassar driehonderdvijf-en-twintig krijgsgevangenen overleden: ca. 12% van de oorspronkelijke ruim tweeduizendzevenhonderd, maar van die grote groep zijn, gelijk al vermeld, in oktober '42 ca. vijfhonderd marinemannen naar Japan getransporteerd en in '43 en '44 en ook nog in juli '45 gedeelten naar Java overgebracht, zodat het percentage omgekomenen onder diegenen die van begin tot eind te Makassar krijgsgevangenen waren, belangrijk hoger moet zijn geweest.

¹ Hiertoe behoorden ook Knil-militairen die op Timor in Japanse handen waren gevallen – van Timor zijn evenwel de meeste Knil-krijgsgevangenen naar Java overgebracht. ² Een deel van de krijgsgevangenen: ca. honderdvijftig Britten en Amerikanen, een paar honderd Nederlandse marinemannen, enkele honderden inheemse Knil-militairen en drie-en-twintig Nederlandse en Indisch-Nederlandse Knil-militairen, onder wie de commandant van Zuidwest-Celebes, kolonel M. Vooren, was in Makassar eerst in de gevangenis opgesloten, waar zij door het inheemse personeel met trappen en vuistslagen ontvangen waren. De behandeling was er bijzonder slecht. Toen al die genoemde groepen zich begin april '42 naar de infanteriekazerne mochten begeven (kolonel Vooren had zich daar moeite voor gegeven), kwamen de Nederlanders en Indische Nederlanders daar, aldus een hunner, 'onder het zingen van vaderlandse liederen' aan. (Verslag: *NI*, p. 344-45). Kolonel Vooren is later naar Java overgebracht en is daar gebleven. ³ Benevens twee inheemsen, naar wij aannemen: wegens hulpverlening.